

«ПАЛЕССЕ РОДНАЕ — ЛЮБОЎ МАЯ І БОЛЬ...», альбо Письменнік, які не саромеецца быць вясковым

Да 50-годдзя Уладзіміра Гаўрыловіча

Палессе — самабытная, нібы цалкам асобная краіна. Тут у кожнай крыніцы, ракі і возера свая мелодыя.

Тут мясцяца «рай святы» (А. Бандзюк) і «самой гісторыі пласты» (К. Кашэвіч). Багатая тутэйшая зямля і літаратурнымі талентамі. Адзін з яе ўраджэнцаў — празаік і публіцыст У. Гаўрыловіч, што з радасцю ўспрымае вызначэнне сябе як «вясковага пісьменніка».

І ва ўласна мастацкай прозе, і ў публіцыстычных і дакументальных жанрах У. Гаўрыловіч часта звяртаецца не толькі да праблем сённяшняга жыцця, але і да перажытага нашым народам уранейшыя часы. Такі падыход да першаматэрыялу абумоўлены непахіснасцю аўтарскага пераканання: «Ведаць гісторыю роднай зямлі — ведаць сябе». Пісьменніка цікавіць даўніна і фальклор, архітэктура і археалогія роднага краю, наогул уся яго матэрыяльная і духоўная культура. Напрыклад, тураўскія саркафагі і славуць крыжы, што растуць на мясцовых могілках. Або заснаванае на рэгіянальным матэрыяле і апрацаванае самім празаікам паданне пра ўзнікненне дзіўнага Князь-возера і рыбы-краснапёркі ў ім (раман «Забранае шчасце»). Ці легенда пра паходжанне назвы роднай вёскі Вотчыны-Вятчын (рамантычная апавесць «Анёлак мой, Анёлак...»), якую многа гадоў ахоўвала пабудаваная некалі і спаленая яшчэ да рэвалюцыі драўляная царква. На яе месцы пазней вырасце бяроза, што набудзе ў народзе сакральную місію святога аб'екта. «Вернецца царква — вёска будзе абароненая ад усіх нягод, а не будзе царквы — рана ці позна знікне. Таму людзі на гэтым месцы і моляцца Богу, просяць яго, каб вёска не знікла, каб яе людскі род не перапыніўся».

Матыў вытокаў, непарыўнай павязі сучаснасці з мінулым роднага краю, гістарычнай памяці як умовы захавання яго нацыянальнай непаўторнасці рэалізуецца аўтарам у кнізе нарысаў «Жыватворная крыніца Жыткавіцкага краю» (2004). Пра вядомых і спагядлівых людзей Палесся, выбітных землякоў Жыткаўшчыны (а сярод іх былыя франтавікі, настаўнікі і хлебаробы, святары, народныя спевакі, майстры і мастакі, скульптары і разьбяры), апавядае аўтар у розных па жанравых адзнаках творах цыкла «Паяднаныя з зямлёй» (1998 — 2005), што пазней увойдзе ў кнігу публіцыстыкі «Крокі па роднай зямлі» (2005). Трагізмам зместу, вялікай пошукавай працай, працудым суперажываннем болю і незагойным ранам суразмоўцаў уражвае прысвечаная маладым землякам, ахвярам Афганскай вайны, дакументальная апавесць-плач У. Гаўрыловіча «Памятаць, каб жыць» (1997 — 1999), што ўпершыню была надрукавана ў зборніку «Спаднія яблыкі» (1999).

Акрамя таго, пісьменнік — аўтар дзвюх п'ес, што былі пастаўлены на школьных сцэнах Гомельшчыны і пазней апублікаваны ў калектыўным зборніку «Паслядоўнікі Макаёнка. Айчына ў душах і сэрцах» (2016). Першая з іх — «Маленькая каралева Еўдакія Тураўская» (2007) — мае ўласна гістарычную аснову і вяртае чытача да падзей канца XI — пач. XII стст., часу, калі Тураўская зямля ўсяляк імкнецца захаваць самастойнасць, незалежнае ад суседзяў існаванне ў няпросты час палітычных інтрыг і адкрытага змагання кіеўскіх і польскіх князёў, іх спадчыннікаў за ўладу. Другая — «Адкрыў сваё сэрца» (2010) — уздымае праблему выжывання людзей на вайне, выпрабавання глыбіні іх пачуццяў у экстрэмальных умовах і драматычных абставінах. Пасля пэўнай дапрацоўкі змест гэтага твора быў уведзены аўтарам у падзейную канву рамана «Цяпло маладзіка».

Надзвычай каштоўным выданнем стаў альбом «Тураўская рапсодыя» («Чатыры чвэрці», 2016 г.), аўтарам ідэі і тэксту якога з'яўляецца У. Гаўрыловіч. Сёлетні год павінен стаць для пісьменніка асабліва запамінальным, бо рыхтуецца да друку яго раманная трылогія «Палешукі». Яе змест склалі раманы «Забранае шчасце», аднайменная другая частка, што раней не друкавалася, і раманы «Тут твае карані», заснаваны на перапрацаванай у 2017 г. апавесці «Глыбокія карані» (1999). Увойдзе

ў кнігу і новая апавесць празаіка «Краіна Валодзькава».

Творы У. Гаўрыловіча вылучаюцца вастрынёй і актуальнасцю сацыяльнай і маральна-этычнай праблематыкі, выверанасцю і займальнасцю сюжэтнага дзеяння, дакладнасцю назіранняў і асобных дэталей, арыгінальнасцю стылю, пранікнёным адчуваннем лексікі і сінтаксісу роднай мовы, яе палескага дыялектнага варыянта праз выкарыстанне трапных выказванняў (*супыніць душу; у барыню гуляць; кропля да кроплі; трасецца, як дзічка на выгане; на сухі лес, на цёмныя воды; як рак на гарышчы свісне; распрацацца, нібы кабыла з аглобляў і інш.*), свежых, «незацёрханых» слоў і іх адметнага вымаўлення (*камака, бражнік, мучанкі, баламуць, крапач, узножыцца, ухаджорыцца, зацекацца, нацюкацца, скаліцца, анігаткі, сястро, хумалітарка і інш.*).

Ужо ў напісаным аўтарам-пачаткоўцам нельга было не заўважыць удумлівага асэнсавання ўнутранага свету асобы, тонкага адчування чалавечай душы і адпаведнай перадачы самых дробных зрухаў у ёй. Бадай, першым пра псіхалагізм У. Гаўрыловіча загаварыў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь У. Саламаха, рыхтуючы да друку яго кнігу ранніх апавяданняў «Спаднія яблыкі». Дзякуючы таленавіта ўвасобленай у творах надзеі «на дабро сярод людзей» (У. Саламаха), сустрэчнаму руху ў кірунку да сваіх герояў і адзінадушы з лепшымі з іх аўтару ўдаецца дасягнуць эфекту сумеснага перажывання, непазрэднай прысутнасці ў мастацкім тэксце. Мабыць, вынікае гэта з плённага шматгадовага суседства журналісцкага і ўласна літаратурнага досведу ў лёсе мастака.

Думаецца, менавіта па гэтай прычыне лепшыя з апавяданняў У. Гаўрыловіча, а гэта «Агледзіны», «Даўні сон», «Спаднія яблыкі», «Карміцель», «На мяжы», «Вяртанне бацькі» ды іншыя, не згубіліся сярод багатых нарбэкаў малой эпічнай формы ў сучаснай літаратуры і працягваюць выклікаць цікавасць у чытачоў. Вострыя сацыяльныя праблемы ў іх, бо «нялёгкае сёння жыццё вясковае», «людзі баяцца боль свой выказаць адкрыта...», ураўнаважваюцца роздумамі пра трывалыя сямейныя каштоўнасці, маральна-этычныя і аксіялагічныя прыярытэты. Побывавае дэталізацыя часта выступае пераходнай прыступкай да разваг пра спрадвечнае; прыягальная вабнасць жыхароў палескага рэгіёна ў іх гарманічным суіснаванні з людзьмі і наваколлем — падставай для выяўлення ў іх спецыфічных рыс нацыянальнага характару і агульначалавечых вартасцей.

Яшчэ больш магчымасцей для паспяховага ўвасаблення вострапраблемных і шырокіх па ахове жыццёвага матэрыялу творчых задум, плённай рэалізацыі разнастайных прыёмаў псіхалагізму, прыняццяў падзейна-кампазіцыйнай арганізацыі тэкстаў і моўнага майстэрства адкрыла для У. Гаўрыловіча буйная эпічная форма. Арыентацыя пісьменніка-сучасніка на традыцыі класічнага нацыянальнага рамана, як і дэталёвае веданне мастацкіх тэкстаў, валоданне прафесійнымі навыкамі іх літаратуразнаўчага аналізу, тэатральнае ў сабе небаеспекі ў нечым паўтарыцца, зматычына ці стылёва супасці з папярэднікамі, так або інакш выклікаць алузіі з іх вобразным светам і выяўленчымі сродкамі, спосабамі сюжэтабудовы і характарастварэння (скажам, з тымі ж Іванам Мележам, Якубам Коласам, Кузьмой Чорным і іншымі). Іншы раз узнікае ўражанне, што аўтар свядома кідае выклік пагрозе ўзнікнення магчымых перазоваў, цалкам упэўнены ў тым, што ў любым выпадку змога застацца арыгінальным. Але дзеля аб'ектыўнасці адзначым, што не заўжды такі эфект непаўторнасці сучасным пісьменнікам бездакорна дасягаецца і дарэшты вытрымліваецца.

Уладзімір Гаўрыловіч.

Фота Кастыя Дробова.

Спынімся больш дэталёва на адным з лепшых раманаў У. Гаўрыловіча «Забранае шчасце» (2000 — 2005). Яго змест складаюць напісаныя ў розны час апавесці «Хмары над хатамі» (1999 — 2000), «Дзе ты, доля?» (2001), «Дзікая завая» (2001) і «Плата за каханне» (2003 — 2005). Падзеі ў творы адбываюцца на жыткавіцкім Палессі, каля балотнага Князь-возера, у час карэнных грамадскіх пераменаў, звязаных з калектывізацыяй. У пасляслоўі да рамана празаік падкрэслівае думку пра тое, што ў гэтага часу была свая неаспрэчная праўда, «якая вяла да трагічнай, непазбежнай гібелі адных, не згодных з сістэмай ці не паспешных да яе прыстасавання, і маральнай — немінучай, не менш страшнай, ракавой, якая паклала адзнаку на дзясяткі гадоў наперад, пагібелі другіх, хто выбару інакшага, як падначаліцца, не бачыў». У працэсе неспыннага дзеяння гэтага механічнага, бяздумна запушчанага і безаглядна жорсткага ў адносінах да сваіх ахвяраў сацыяльнага калаўрота-сістэмы паступова змешваліся і змяняліся прышчыпы, ідэалы, мэты, сама чалавечая сутнасць. І ў выніку адбылося самае страшнае: «Апалелая, безразважная лютасць усё больш захоплівала, змярцвяла душы людскія».

Няма падстаў сумнявацца ў слушнасці высноў пісьменніка. Сапраўды, кожную эпоху ці яе асобны перыяд характарызуюць свае праўда і крыўда, віна і пакаранне (шырэй: вінаватыя і пакараныя), свае законы і беззаконне, свая плата за вернасць і здраду, апалелая жыццё і ўкрадзеную долю, радасці і гора. І тое, наколькі гэтага гора можа быць многа, якім пякучым і невыносным яно бывае, добра адчулі на сабе, лёсах сваіх родных палешукі — героі «Забранага шчасця» У. Гаўрыловіча.

Прынамсі, менавіта так здарылася з героямі яшчэ аднаго рамана У. Гаўрыловіча «Цяпло маладзіка». Толькі ці не позна?.. Над гэтым шматпланавым творам з некалькімі разгалінаванымі вострасюжэтнымі лініямі і драматычнымі калізіямі, якія настолькі багатыя на нечаканія і адначасова рацыянальна вывераныя завязкі і вырашэнні, што цалкам маглі б прэтэндаваць на права быць увасобленымі ў асобных мастацкіх тэкстах, празаік працаваў цягам 2006 — 2008 гг. У скарочаным варыянце раман друкаваўся ў часопісе «Полымя», кнізе «Вяртанне» (2008), асобным выданнем выйшаў у 2013 г. (серыя «Бібліятэка СПБ»). Да месца будзе адзначыць, што спалучэнне розных часавых пластоў у межах адной эпічнай структуры складае ўстойлівую адзнаку айчыннай прозы апошніх дзесяцігоддзяў. У гэтым пераконваюць асобныя творы І. Шамякіна, І. Навуменкі, А. Кудраўца, В. Карамазова, В. Казько, Л. Рублеўскай, Ф. Сіўко, А. Федарэнкі ды іншых вядомых празаікаў.

Вядома, што кожны, хто аднойчы ўзяўся за пяро, выношвае мару стаць сапраўдным пісьменнікам ці хоць бы аўтарам аднаго выдатнага твора. На ўвасабленне такой задумы, пры ўсім аб'ектыўным разуменні вартасцей ужо здзейсненага, але і не менш пякучым адчуваннем недамоўленага, не без падстаў спадзяецца і У. Гаўрыловіч. Найперш празаік марыць стварыць «Самы праўдзівы раман на свеце. Пра бацькоў, пра іх і сваё жыццё». Няма сумненняў у тым, што сёння пісьменнік максімальна наблізіўся, у тым ліку, як ні горка гэта прызнаваць, і праз складанасці жыццёвага і літаратурнага досведу, да стварэння такога ўзроўню сацыяльна-псіхалагічнага палатна пра сябе і свой род, загадкавых палешукоў і Палессе, усю Беларусь. А гэта значыць, абавязкова здолее годна здзейсніць задуманае.

Вольга ШЫНКАРЭНКА,
доктар філалагічных навук, прафесар кафедры
беларускай літаратуры Гомельскага
дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны